

KÉT BREVIÁRIUM ÖSSZEHAISONLÍTÁSA

BEVEZETÉS

Az Egyház sajátos értelemben vett liturgiái – a szentmise, a zsolozsma, és a szentségek kiszolgáltatása – közül talán a zsolozsma az, ahol a leggyakrabban és a leginkább láthatóvá válnak a különféle rítusok. A minden bizonnyal legismertebb római szertartású breviárium mellett megannyi szerzetes- és egyéb közösség saját zsolozsmája van használatban. Egy-egy ilyen rítus nyilvánvalóan nem különbözik gyökeresen a rómaintól, csak kisebb, de mégis feltűnő eltéréseik, sajátágaik vannak.

A hazánktól nem messze, az alsó-ausztriai Heiligenkreuzban élő ciszterci közösség is ilyen saját breviáriumot használ. Tanulmányunk célja ennek összehasonlító elemzése a római szertartású zsolozsmával. Elsősorban az alapvető szerkezeti különbségek kiemelésére törekszünk, így nem térünk ki részletesen a liturgikus év tükrében megnyilvánuló eltérésekre, csak ott, ahol ez feltétlenül szükséges.

A téma feldolgozásához leginkább az elsődleges forrásokat vesszük figyelembe: magát a római szertartású Imaórák Liturgiáját, valamint a heiligenkreuzi Liturgia Horarumot. Mielőtt azonban ezt megtennénk, szükséges egy rövid történeti áttekintés, amely felvázolja a két rítus kialakulását és fejlődését, valamint bemutatja a heiligenkreuzi apátságot. Mindezeket az első fejezet tartalmazza. A második fejezet legnagyobb részében az említett források alapján tárgyaljuk a zsolozsma imaóráinak római és heiligenkreuzi formáit, összehasonlítjuk őket, végül ez utóbbinak néhány egyéb, gyakorlati részét ismertetjük.

1. AZ IMAÓRÁK TÖRTÉNETÉBŐL

1.1. A kezdetektől a Trienti Zsinatig

A teremtett világ egészét, tehát az időt is be kell vonni az Istennel folytatott megszentelő kommunikációba. Ez a kapcsolatcsere az imaidőben történik. Örök szavával

és a Szentlélekben mondja ki Isten meghívását a világnak. Valamennyi teremtmény képviselőjében Fia testvéreinek közössége, királyi papsága alapján, magasztalva válaszol Isten üdvözítő tettekben megnyilvánuló szeretetére. Erre gondol és emlékezik a közösség, amikor a világért, s annak szolgálatában elmondja könyörgéseit. Könyörgő imáikon keresztül látják el a keresztények papi, közvetítő hivatalukat, melyet arra kaptak, hogy a teremtett világot bevonják az isteni üdvösségbe.¹

A kötött, illetve megszabott imaidő Izrael öröksége. Az Ószövetség könyveiben mindenütt találunk imákat. Kiemelkedik ezek közül a Zsoltároskönyv, százötven verses ima gyűjteménye. Zömmel a hivatalos istentiszteleten használták őket, de eredetüket tekintve sok közöttük a magánima is. Állítólag a „Sema Jiszráél” (MTörv 6,4–9; 11,18–19) minden reggel és este elmondták. Emellett még naponta háromszor imádkoztak: reggel, délután az áldozat idején, és este. A farizeusok ezt kötelezőnek tartották.² A reggeli és az esti ima mindig is sarkalatos pontjai voltak az öt imaidőre tagolt zsidó szolozsmának.

A keresztény imahagyomány a zsidó hitből a nap sarkpontjain tartott imagyűlekezetek intézménye mellett a napi háromszori ima gyakorlatát is átvette, bár viszonya a zsidó tradíciókhoz kevésbé szoros; imájuk tartalmilag a Krisztus-történesnek köszönhetően alapvetően más jellegű. Az imaórák liturgiája konkrét alakításának meghatározó szempontja Szent Pál apostol felszólítása: „Imádkozzatok szüntelenül!” (1Tessz 5,17).³

A IV. századtól fontos változás indul meg a szolozsma imádkozásában: a székesegyházi és monasztikus típus kettősségében kezd formálódni. Előbbire jellemző, hogy a közösség a püspök és presbitériuma körül gyülekezik, rendszerint reggel és este. Imaóráikat alkalmanként vigíliák egészítették ki. A monasztikus forma a szüntelen imádkozás eszméjére törekszik és a zsoltárokat nem tematikusan választják ki, hanem folyamatosan végzik, imaóránként rendszerint tizenkettőt. Pakhomiosz (†346), az egyiptomi szerzetesség egyik legmarkánsabb alakja, regulájában a szüntelen imát a szerzetesek kötelességévé teszi, függetlenül attól, hol tartózkodnak, vagy mit csinálnak. Emellett vannak még megszabott penzumú közös imák reggel, este és éjszaka. Nagy Szent Vazul, Baszileiosz (†379) regulája megemlíti a reggeli imát, a terciát, a sextát és nónát, egy imaórát a nap végére, egy másikat az éjszaka beköszöntére, egyet pedig éjfélre, és van még egy imaidő pirkadat előtt is.

1 MICHAEL KUNZLER: *Az egyház liturgiája*. Agapé, Szeged, 2005, 415.

2 Vö. SÖVEGES DÁVID: *Fejezetek a lelkiség történetéből*. 1. köt. *Keresztény ókor, romanika, gótika*. Bencés Kiadó, Pannonhalma, 2007, 69.

3 Vö. MICHAEL KUNZLER: i. m., 425–426.

Nyugaton Nursiai Szent Benedek (†547) volt az, aki az általa alapított kolostorok számára az imaóra első és részletekbe menő rendjét leírta. Ez nem jelentett újdonságot, kapcsolódott a római egyház már meglévő rendjéhez. A nap imaóráihoz tartozott a prima, tercia, sexta, nona és vesperás. Éjszakára szóltak a kompletórium, a nokturnus és a matutinum (= laudes). Benedek azonban még bizonyos szabadságot biztosít azáltal, hogy nem feltétlenül ragaszkodik saját fel- és beosztásához, feltéve, hogy minden héten elimádkozzák valamennyi zsoltárt.⁴ Monte Cassinon fekvő központi kolostoruk 580 körüli pusztulása után a szerzetesek Rómában találtak menedéket, ahol azután hamarosan több, a főtemplomok mellett felépült kolostoruk virágzásnak indult. Ezek átvették a bazilikák istentiszteleti formáit. Benedek valószínűleg római szokások befolyására alkotta meg Reguláját. Ez azután visszahatott a bencés formákra és innen kiindulva nagyon gyorsan és széles körben elterjedt az egész nyugati egyházban.

Az ókori városi kultúrák népvándorlás kori összeomlásával a kolostorok nagy jelentőségre tettek szert. Számos kolostorból érkezett püspök bevezette templomában Benedek zsolozsmáját. Néhány helyen azonban megmaradt a Rómán kívüli hagyomány.⁵

A XI. századtól a zsolozsma a felszentelt személyes kötelessége lett, túlsúlyba került a zsolozsma kóruson kívüli elmondása. Ezzel együtt a órák is különváltak időben történő elosztásuktól: most már az éjszaka imáját nappal, sőt akár egy nappal előbb is el lehetett mondani. A órák kóruson kívüli imádkozásából keletkezett a *breviárium*, amelyben minden megtalálható, ami a zsolozsma magán elvégzéséhez szükséges. Ez az új zsolozsma legjobban a világi papságot érintette: az az egyházi szerkezet átalakításával gyakorlatilag megszűnt. A felszentelés ugyanis egyúttal automatikusan szerzetessé minősített, nemcsak az életforma, hanem a lelkiség tekintetében is. Egészen a legújabb liturgiareformig a pap, mivel a breviáriumot imádkozta, „úton levő szerzetes”-nek minősült, akinek emiatt a közös zsolozsmázást – ami már régen nem létezett – egyénileg, magánimaként kellett elvégeznie. A középkor virágkorának és késői korszakának szubjektivista jámborsága is kedvezett az egyház hivatalos imája kialakulásának. A XVI. században újonnan alapított jezsuita rend remekül megvolt a közös zsolozsma nélkül, tagjai a breviárium kötelező elimádkozására szorítkoztak.

A római zsolozsmáskönyv – a Trienti Zsinat megbízásából – 1568-ban jelent meg. Fennállásának négy évszázada alatt bizonyos értelemben kettős jelleggel bír: egyrészt alapvonásaiban megőrzött egy bizonyos állandóságot; másrészt a négy évszázad során egészen az imaóra megújított liturgiájáig újra és újra változtattak rajta. Az új breviárium mind a nyilvános, mind a magán recitációra érvényes volt, és nagyon gyorsan elterjedt,

4 Vö. *Szent Benedek Regulája*, 9,22, Bencés Kiadó, Pannonhalma, 2005.

5 Vö. MICHAEL KUNZLER: i. m. 427–432.

bár továbbra is a papság és az egyház hivatalos imakönyve maradt, nem terjedt el a hívek körében.⁶

1.2. Az imaórák liturgiájának megújítása

Az 1962 és 1965 között megtartott II. Vatikáni Zsinaton vitán felül állt, hogy az imaóra reformra szorul. Felmerült a kérdés, hogy a breviárium-ima akkori formája nem inkább nyomasztó teher a lelkipásztorok számára, mint a lelkiség igazi támasza. Panaszolták a zsolozsma spirituális minőségének hiányát, valamint azt a penzum szerinti gondolkodást, miszerint a kötelező ima mennyiségét az egyes imaórák időigényétől majdnem függetlenül szabták meg.

A zsinat az imaórák reformjának a liturgikus konstitúcióban külön fejezetet szentelt. A SC 89 a reform számára a következő irányvonalakat adta meg:

- a) A laudest mint reggeli imádságot és a vesperást mint esti imádságot – melyek az egyetemes Egyház tiszteletreméltó hagyománya szerint a mindennapi zsolozsma két sarkpontja – a fő imaóráknak kell tekinteni és így kell végezni őket;
- b) a kompletórium legyen alkalmas a nap lezárására;
- c) a matutinum elnevezésű imaórát, mely a kórusimádságban megőrzi ugyan az éjszakai istencséret jellegét, úgy kell átalakítani, hogy a nap bármelyik órájában imádkozható legyen; kevesebb zsolnárból és hosszabb olvasmányokból álljon;
- d) a prima nevű imaóra megszűnik;
- e) a kisebb imaórákat, a terciát, a szekszát és a nónát a kórusimában tartásuk meg. Kóruson kívül szabad a háromból a napszaknak megfelelő egy imaórát választani.

Ezt a rendet csak úgy lehet megtartani, ha a 150 zsolnárt nem egy hétre, hanem hosszabb időre osztják szét (SC 91).

Emellett a reformnak lehetővé kell tennie, hogy az imaórák „amennyire lehetséges, feleljenek meg a tényleges időpontoknak; ugyanakkor figyelembe kell venni a mai életkörülményeket is, főként az apostoli szolgálatban tevékenykedők szempontjait” (SC 88).

Vizsgálatunk szempontjából lényeges továbbá, hogy a szent zsolozsma egészének kórusban történő napi végzésére kötelezve vannak a monasztikus férfi és női rendek (SC 95). A latin nyelv használatát pedig a latin szertartás sok évszázados hagyománya szerint a klerikusoknak meg kell tartaniuk (SC 101).

A római liturgiatanács munkacsoportja hét évig dolgozott az imaórák liturgiájának megújításán. 1970. november 1-jén VI. Pál pápa „Laudis canticum” kezdetű apostoli

6 Vö. MICHAEL KUNZLER: i. m. 432–435.

rendelkezésével jóváhagyta és 1971 húsvétján megjelent a „Liturgia Horarum” hivatalos kiadásának első kötete. Ezt követték azután a különböző anyanyelvi kiadások.⁷

1.3. Kitekintés: a ciszterciak és Heiligenkreuz

A VIII-IX. század fordulóján egy Aniane-i Benedek (†821) nevű szerzeteshez fűződik a Szent Benedek Regulájához való visszatérés reformja. Hatására Itáliában is monasztikus megújulás kezdődött, melynek következtében monostorok sorát alapították. A rendházak közül több a burgundiai Cluny apátság hatása alá került. A kolostort a X. és XI. század élvonalbeli bencés monostorának tekinthetjük: amellet, hogy sikerült kiépítenie egy olyan szervezetet, mely által képes volt ellenőrzése alatt tartani a számtalan, egykor általa megreformált rendházat, befolyása az egész nyugati kereszténységre kiterjedt. Szellemiségét a bencés regula szigorú követése, kemény aszkézis – melynek élén az apát iránti engedelmességi kötelezettség állt –, valamint a liturgikus istentiszteletek különleges megtartása jellemezte.⁸ A reform – további jellegzetességeivel egyetemben – hamarosan terjeszkedni kezdett és rövidesen áthatotta a keresztény Nyugat életvitelének egészét. Ezzel egy időben újabb rendek alakultak, Szent Romuáld (951–1027) nyomán a kamanduliak, Szent Nílus (†1005) vezetésével a baziliták, illetve a Kölni Szent Brúnó (1030/35–1101) szervezte karthauziak. Közben belső igény mutatkozott a bencés szerzetesség megújítására is, mely a ciszterci rend létrejöttéhez vezetett.⁹

A ciszterci rend története Molesme-i Róbert (†1111) meglehetősen hányattatásokkal teli életpályájával kezdődik, aki jelentős szerzetesi múlttal 1074-ben csatlakozott egy erdőkben élő remetecsoporthoz. A következő évben a burgundiai Langres egyházmegyében területet ajánlottak fel számára, ahol ő és követői letelepedhettek. Róbert a benedeki Regula szigorú, teljes értékű megtartását hangsúlyozta. Az új molesmes-i alapítás nagy számban vonzotta a clunyi monachizmussal elégedetlen jelentkezőket. Többszöri szakítás után 1098-ban Róbert végleg elhagyta az apátságot és hozzá közel álló követőivel a Dijontól délre fekvő erdőségek egyik eldugott zugában bencés reformkolostort alapított. A helyet később Citeaux-nak nevezték el. 1099-ben egy színódus elrendelte Róbert visszatérését Molesmes monostorába, akinek egyben magával kellett hoznia azokat is, akik elégedetlenek voltak az „Új Monostor”-beli életmóddal. Citeaux szinte kiüresedett. A közösség vezetésének feladata e legnehezebb periódusban a monostor perjelének és egyben új apátjának, Alberiknek a vállára nehezedett.

7 Vö. MICHAEL KUNZLER: i. m. 435–436.

8 Vö. PETER KING: *A monachizmus Nyugaton*. Szent István Társulat, Budapest, 2007, 105–135.

9 Vö. AUGUST FRANZEN: *Kis egyháztörténet*. Agapé, Szeged, 197–198.

Az előjáró miután 1100-ban kiváltságokat nyert közössége számára a pápától, lefektette a szükséges gazdasági alapokat, biztosítandó a rendház jövőjét. Utódja Harding István nagy tudású emberként a kor szellemével azonosulva érdeklődéssel fordult az eredeti források felé. Határozott, ellentmondást nem tűrő előjáróként követőiből céltudatos szerzeteseket nevelt. Hamarosan annyi újonc volt Citeaux falai között, hogy lehetővé vált az új alapítások megkezdése is. István nagy gondot fordított rá, hogy a Szent Benedek Regulája legszigorúbb értelmezése szerinti életmód a többi házban is töretlenül érvényre jusson. Így született meg a *Charta Caritatis*, a ciszterci rend alapvető konstitúciója. Ebben az apát kijelentette, hogy fenn óhajtja tartani magának a Citeaux által alapított rendházak apátjai „lelki gondozásának” jogát. Ez okból bevezette az éves káptalani tanácskozást és a vizitáció intézményét is. A Charta szövegét később gyakran igazították, tekintettel a gyors terjeszkedésre. István 1134-ben bekövetkezett halálakor a ciszterci rend már a nyugati kereszténység szélében-hosszában elterjedt.¹⁰

Az új szellemiség legkiválóbb képviselője a fiatal burgund nemes, Clairvaux-i Szent Bernát (1090/91–1153) 1113-ban harminc társával együtt lépett be a Citaux-i kolostorba. Két évvel később István Bernátot néhány szerzetessel Clairvaux-ba küldte, hogy új kolostort alapítson. Bernát nagysága teológiai munkásságában nyilvánult meg, bár általánosan ismert volt – olykor meglehetősen kétes szerepekben – a politikai életben is. Felismerte, hogy a megújult monachizmus által előírt még szigorúbb önmegtartóztatáshoz szükségszerűen sokkalta jobban el kell mélyíteni a szerzetesi lelkiséget. Kutatta, és amennyire csak lehetséges volt, megpróbálta leírni a keresztény ember életének Istennel való egyesülését. Írásainak eszményei testesültek meg az *Instituta Capituli Generalis* címet viselő szabálygyűjteményben. A rendben az egyszerűsége és az istenimádásra vonatkozó szigorú szabályok voltak érvényben. A liturgiában elvetették mindazokat a fölös körmeneteket és szertartásokat, melyek beépültek a hagyományos bencés életbe. Visszatértek a hét hagyományos szertartás gyakorlatához, és a Regulán kívüli, utólag kialakult szertartások közül mindössze a napi konventmisét, a káptalant és a halottakért alkalmanként mondott misét tartották meg. Mindegyik apátságot Szűz Máriának kellett felajánlani, és vidéken, távol az emberek lakta helyektől kellett felépíteni. Saját munkájuk gyümölcséből kellett megélniük, földművelésből, állattartásból vagy szőlőtermesztésből mindaddig, amíg ezeket a tevékenységeket a világtól távol fejthették ki.¹¹

A rend megszületése után alig 35 évvel, 1133-ban a morimondi szerzetesek megalapították a Bécsi erdő szívében található heiligenkreuzi apátságot, melyet a

10 Vö. PETER KING: i. m. 177–182.

11 Vö. uo. 183–191.

Babenberg-dinasztia sarja, III. Szent Lipót őrgróf adományozott részükre. A ciszterci lelkiség innen sugárzott szét Közép-Európa országaiba, többek között a magyarországi Cikádoron, a mai Bátaszék helyén is alapítottak kolostort. Ennek köszönhető, hogy a magyar uralkodók mindig is sajátjukénak érezték a heiligenkreuzi monostort. Az anyakolostor román stílusú apátsági templomát 1187-ben szentelték fel, ezt egy évszázaddal később kibővítették. Az ekkor készült ólomablakok egyikén látható Szent László királyunk képe. 1188-ban V. Babenbergi Lipót az apátságnak ajándékozta a Szent Kereszt egy darabját, amelyet a mai napig itt őriznek. Az Alpoktól északra ez a legnagyobb Szent Kereszt-ereklje. A gótikus kolostoreggyüttes 1240-re készült el. Ennek káptalani terme lett a Babenberg-ház temetkezési helye. A barokk korban további bővítések történtek, ekkor épült a harangtorony, a főtemplom impozáns sekrestyéje – itt található az alapítványi szentmisék listája, II. András és Gertrudis királyné nevével –, valamint a refektórium magyar szentjeink és királyaink freskóival. A törökök támadásai komoly károkat okoztak, ezek helyreállítása után folytatódtak az építkezések, melyek közül kiemelendők az apátsági templom stallumai. II. József (1780–1790) egyházpolitikája következtében a szerzetesek plébániai szolgálatokra kényszerültek. A rendtagok azóta is jelentős lelkipásztori munkát folytatnak a környező 18 plébánián. Ugyancsak erre az időre esik annak a teológiai intézetnek létrehozása, amely ma pápai fakultásként működik, egyházmegyei szemináriummal. A II. világháború után Karl Braunstorfer apátnak köszönhetően megerősödött az ősi rendi lelkiség.¹² A II. Vatikáni Zsinat után teljesen megújították a liturgiát a zsinat szellemének megfelelően, és 1972–1978 között egy saját latin nyelvű breviáriumot állítottak össze, melyet jelenleg is használnak.¹³ A heiligenkreuzi konvent ma Európa legnagyobb ciszterci közössége, létszáma évről évre gyarapszik. Egyben a legrégebbi ciszterci kolostor a világon, amely alapítása óta folyamatosan fennáll.¹⁴

2. AZ IMAÓRÁK MEGÚJÍTOTT LITURGIÁJA

2.1. Előzetes megjegyzések

Ebben a fejezetben a két breviárium általános rendelkezései alapján hasonlítjuk

12 Vö. KARL WALLNER: Die Geschichte von Heiligenkreuz. Ein kurzer Blick auf eine fast 900-jährige Geschichte, in uő. (Hrsg.): *Im Zeichen des Kreuzes. Die Zisterzienser von Heiligenkreuz am Beginn des 21. Jahrhunderts*. Heiligenkreuzer Verlag, Heiligenkreuz im Wienerwald, 2005, 96–100.

13 Vö. BERNHARD VOŠICKY: Das neue lateinische Cistercienser-Stundenbuch. *Sancta Crux*. 41 (1979/1) 54–58.

14 Vö. KARL WALLNER – GERHARD WASSHUBER: *Stift Heiligenkreuz*. Heiligenkreuzer Verlag, Heiligenkreuz im Wienerwald, 2007, 37.

össze a megújított római¹⁵ és a heiligenkreuzi ciszterci¹⁶ zsolozsma szertartásrendjét. A két Liturgia Horarum első kiadása nagyjából azonos időben, 1971-ben, illetve 1974-ben született meg. Felépítésük, szerkezetük igen hasonló, ám alapvető különbség, hogy míg a római négy, addig a heiligenkreuzi – a monasztikus szellemhez jobban igazodva – két zsolotárhetet alkalmaz, összhangban a Sacrosanctum Concilium 91. pontjával. Ez leginkább a zsolotárak elosztását befolyásolja, mivel a 150 zsolotárt két hét alatt imádkozzák végig. Ennek megfelelően az egyes imaórák zsolotározási része a római szertartásrendhez képest bővül, a zsolotárak elosztása megváltozik.¹⁷ Az ó- és újszövetségi kantikumok elrendezése azonban nem mutat különösebb eltérést: ezekből a római első és második zsolotárhétben sorra kerülőket változtatás nélkül átveszik, a többi pedig kimarad. Megjegyezzük, hogy ez tulajdonképpen csak az ószövetségi kantikumok számában jelent csökkenést, mivel az újszövetségi énekek száma viszonylag kevés: a római breviáriumban is hetente ismétlődnek.¹⁸

Mindkét zsolozsmáskönyvet a közös végzés szempontjából vizsgáljuk. Ez különösen is a heiligenkreuzi breviáriumnál lényeges, mivel azt gyakorlatilag mindig kórusimában használják. Utóbbihoz tárgyalásunkban megkülönböztetünk *előimádkozót* (*missa maior*), *előénekest* (*invitatorium*) és *kántort* (*cantor*) mint a kórusima vezetőit. A római zsolozsmánál, miután közös imádkozásának sokféle módja van, az egyes feladatok végzéseinek menetét kevésbé szoroson kezeljük. Szintén a heiligenkreuzi breviáriumnál gyakrabban hivatkozunk Szent Benedek Regulájára, mint a közösség alapvető szabályzatára.

2.2. A római breviárium

2.2.1. Az egész zsolozsma bevezetése (*Invitatorium*¹⁹)

Akár a szentmisenél, úgy a liturgikus imaóráknál is kialakult egy „bevezető rész”, ami az *Imádságra hívás* nevet kapta. A megújított liturgia szerint „magában foglalja a »Nyisd

15 Vö. Általános rendelkezések az imaórák liturgiájáról. In: *A II. Vatikáni egyetemes szent zsinat határozata szerint megújított és VI. Pál pápa tekintélyével kihirdetett Szent Zsolozsma. Az imaórák liturgiája (Liturgia Horarum) a római szertartás szerint*. 1. köt. k. n., Budapest, 1991, 21-98. (A továbbiakban: *Az imaórák liturgiája (Liturgia Horarum) a római szertartás szerint*.)

16 Vö. Institutio generalis de Liturgia Horarum, in *Officium Divinum. Ad normam institutionis de Liturgia Horarum pro monasteriis Ordinis Cisterciensis, a Congregatione Pro Cultu Divino die 27 novembris 1974 approbatae, dispositum Liturgia Horarum. Ordinis Cisterciensis*, Abbatie ad S. Crucem Ord. Cist. In Austria, 1978, 7–24. (A továbbiakban: *Liturgia Horarum. Ordinis Cisterciensis*.)

17 Vö. 1–11. Melléklet.

18 Vö. 3. Melléklet.

19 A továbbiakban az egyes imaórák megnevezését a római rítus tárgyalásakor magyaros átírással, a heiligenkreuzi rítus tárgyalásakor eredeti írásmód szerint használjuk.

meg, Uram, ajkamat, hogy dicséretedet hirdesse szavam!« verset és a 94. zsoltárt, amely naponta hívogatja a keresztényeket, énekeljék együtt Isten dicséretét s hallgassák meg szavát; végezetül pedig arra buzdítja őket, hogy várják »az Úr nyugalját« A 94. zsoltár helyett vehető a 99. vagy a 66. vagy a 23. zsoltár is. Az Imádságra hívás válaszos formájában mondandó, azaz antifónáját minden egyes szakasz után meg kell ismételni.²⁰

2.2.2. A Reggeli és Esti dicséret (*Laudes és Vesperás*)

A *Laudes* a reggeli órák megszentelése. Imaóráként napfelkeltekor Jézus feltámadására emlékezik. A felkelő Nap Krisztusra, az igazi Világosságra is emlékeztet, aki minden embernek fényt, világosságot ad. Az „igazság Napja” (Mal 4,2), „felkelő Napunk a magasságból” (Lk 1,78). Az ószövetségi esti áldozat órájában tartott *Vesperás* Krisztus kereszten meghozott esti áldozatát idézi fel, és az Eucharisziában szereplő „alkonyati áldozatot” is. Az *Esti dicséret*ben is van egy fénymotívum: az imádkozók reményeikkel Krisztushoz, a soha le nem nyugvó Naphoz fordulnak. A *Laudes*nek és *Vesperás*nak különösen nagy értéke van: mindkettő az imaóra liturgiájának sarokköve, ezért csak igen nyomós okból maradhatnak el, és „mint a keresztény közösség imája”, nyilvános és közös ünneplésüket szorgalmazni kell.²¹

A Reggeli és Esti dicséret *kezdeté* az „Istenem, jöjj segítségemre! Uram, segíts meg engem!” vers, melyet a doxológia és nagyböjt kivételével az „Alleluja” követ. Ez azonban elmarad, ha az Imádságra hívás közvetlenül a Reggeli dicséret előtt van.²² Közös végzéskor a vers első felét az előimádkozó, a többi közösen mondják.

Ezt követi a *himnusz*, mely az egyes imaórák, illetve ünnepek színezetét adja meg, a lelkeket pedig a bensőségesebb ünneplésre készíteti és hangolja.²³ A római szertartású zsolozsmában az évközi időre két himnusz-sorozat készült, hogy hetente cserélődjenek, és biztosítsák a változatosságot.²⁴

A himnusz után *zsoltározás* következik, melyeket az antifónák kereteznek. A római szertartású Reggeli dicséretben ez egy hajnali jellegű zsoltárból, egy ószövetségi kantikumból és egy dicsérő zsoltárból áll, az Egyház hagyományának megfelelően. Az *Esti dicséret* zsoltározása ugyancsak két zsoltárból vagy zsoltárrészből áll, továbbá egy olyan kantikumból, amely az apostolok leveleiből vagy a Jelenések könyvéből származik.²⁵

20 Vö. Általános rendelkezések az imaórák liturgiájáról. 34.

21 Vö. uo. 37–40.

22 Vö. uo. 41.

23 Vö. uo. 42, 173.

24 Vö. uo. 175.

25 Vö. uo. 43.

A zoltározást egy *rövidebb olvasmány* követi, amely Isten szavának igazi meghirdetése. Követi a nap vagy az időszak vagy az ünnep jellegét, külön nyomatékkal emeli ki a szent szöveget.²⁶ A római breviáriumban a rövid olvasmányokból négy sorozat készült az évközi időre.²⁷

Isten szavára való válaszként hangzik el a *rövid válaszos ének*.²⁸ Ez két részből áll: a főszakaszból és a versből, melyet rövid doxológia és a fővers megismétlése követ.

Ezután jön sorra ünnepélyesen az *evangéliumi kantikum* a maga antifónájával. A Reggeli dicséretben ez Zakariás énekes, az „Áldott az Úr” (Benedictus), az Esti dicséretben pedig a Boldogságos Szűz Mária hálaéneke, a „Magasztalja lelkem az Urat” (Magnificat). Az Egyház ősi idők óta kedveli és zengi ezeket a kantikumokat, mint a megváltás dicséretét és a hálaadás kifejezését.²⁹

Az evangéliumi kantikum végeztével a Reggeli dicséretben a napot és a munkát az Úrnak szentelő *fohászok*, az Esti dicséretben pedig a fohászok vagy *közbenjáró imádságok* következnek.³⁰ Az előimádkozó által felolvasott kérésre a közösség egésze vagy a megjelölt formulával felel, vagy minden egyes fohász után szent csend következik, vagy pedig a pap, illetve segédkező előterjeszti a fohász első részét, és az egybegyűltek annak második részével válaszolnak.³¹ Az Esti dicséretben lehetséges továbbá bármilyen napon a megfelelő ún. *rövidebb közbenjáró fohászokat* használni, melyben a kérések száma több, de formájuk rövidebb.³²

A Fohászok után együtt mondják el az *Úr imádságát*³³, alkalom szerint rövid felhívást követően.³⁴

A Mi Atyánk-ot közvetlenül követi az előimádkozó által mondott *zárókönyörgés*.

Ha pap vagy diakónus vezeti a liturgiát, végül *elbocsátja* a népet „Az Úr legyen veletek!” köszöntéssel, és áldást ad. Majd így folytatja: „Menjetek békével!” A közösség pedig így felel: „Istennek legyen hála!” A zsolozsmázás minden más esetben „Az Úr áldjon meg minket, védelmezzon...” szavakkal ér véget.³⁵

26 Vö. uo. 44-45.

27 Vö. uo. 157.

28 Vö. uo. 49.

29 Vö. uo. 50.

30 Vö. uo. 51.

31 Vö. uo. 193.

32 Vö. *Az imaórák liturgiája (Liturgia Horarum) a római szertartás szerint*. 1333–1336.

33 Vö. Általános rendelkezések az imaórák liturgiájáról. 52.

34 Vö. uo. 196.

35 Vö. uo. 54.

2.2.3. Az Olvasmányos imaóra, illetve a Vigília

Az imaórák megújított liturgiájában nagy hangsúlyt fektetnek arra, hogy azokat amennyire lehetséges, a tényleges időpontokban tartsák meg. Ez alól csak az Olvasmányos imaóra kivétel, amely tetszés szerinti időben végezhető.

„Az Olvasmányos imaórának az a célja, hogy Isten népe, főleg pedig azok, akik külön is Istennek szentelték magukat, gazdagabb elmélkedési anyagot kapjanak a Szentírásból és megismerkedjenek a lelki írók legértékesebb írásaival.” A Szentírás olvasásához azonban imádságnak is kell csatlakoznia: „így lesz belőle beszélgetés Isten és ember között, »hiszen amikor imádkozunk, Istenhez beszélünk, amikor pedig az isteni kinyilatkoztatásokat olvassuk, Istent hallgatjuk«”.³⁶ Az Olvasmányos imaóra, amennyiben a Reggeli dicséret előtt végzik, az Imádságra hívással, egyébként az „Istenem, jöjj segítségemre!” *bevezetéssel* kezdődik. Ezt követi a *himnusz*, melyet az évközi időben a napszaknak megfelelően kell választani az éjszakai vagy a nappali sorozatból. Majd *zsololtározás* következik: három zsololtár vagy zsololtárrész antifónákkal. A zsololtárok és az olvasmányok között *átvezető vers* van. A *két olvasmányból* az első szentírási, a második pedig szemelvény az egyházatyák vagy egyházi írók műveiből, vagy a szenttel kapcsolatos olvasmány. Minden egyes olvasmányt *válaszos ének* követ, (hosszabb) verzus – felelet – a verzus második fele szerkezettel. A nem nagyböjti vasárnapokon, húsvét és karácsony nyolcadának napjain, főünnepeken és ünnepeken a második olvasmány és válaszos ének után a „*Téged, Isten, dicsérünk*” (*Te Deum*) himnusz következik. Az imaórát a *könyörgés* és a *befejezés* zárja: „Mondjunk áldást az Úrnak!”, amire a közösség így felel: „Istennek legyen hála!”³⁷

Az Olvasmányos imaóra *vasárnap, főünnep és ünnep* előtt kibővíthető *Vigíliává*, amint az az Egyháznak régi hagyománya.³⁸ Tanulmányunkban fontos szerepet kap ez a forma, mert a heiligenkreuzi zsolozsmában is így szerepel. A római rítus szerint ilyenkor az Olvasmányos imaórát az olvasmányok végéig el kell végezni, majd a „*Téged, Isten, dicsérünk*” himnusz előtt hozzá kell venni a Függelékben kijelölt kantikumokat. Ezután elolvassák az evangéliumi szakaszt, amelyhez homília fűzhető, a körülményeknek megfelelően. Majd következik a „*Téged, Isten, dicsérünk*” himnusz és végül a *könyörgés*.³⁹

36 Vö. uo. 55–56.

37 Vö. uo. 60–69.

38 Vö. uo. 70–72.

39 Vö. uo. 73.

2.2.4. A Napközi imaóra (*Tercia, Szexta és Nóna*)

„A keresztények – hogy kövessék az apostoli Egyház példáját – egyéni buzgóságból, ősrégi hagyomány alapján napközben is szoktak imádkozni, különböző időpontokban, egy kicsit még munkájukat is megszakítva. Ez a hagyomány az idők folyamán különböző formájú liturgikus ünnepléseket hozott létre.” Így jött létre a Délelőtti (*Tercia*), a Déli (*Szexta*) és a Délutáni (*Nóna*) imaóra, melyek kapcsolódnak az Úr szenvedéséhez és az evangéliumhirdetés kezdeteinek néhány eseményéhez.⁴⁰ A II. Vatikáni Zsinat elrendelte, hogy ezeket a „kisebb imaórákat” a kórusimában tartsák meg (SC 89 e).

A római szertartású Napközi imaóra a szokásos *bevezetéssel* kezdődik, amit az imaórának megfelelő *himnusz* követ. Ezután jön a *zoltározás*: három zoltár, az évközi időben mindegyikhez külön, azon kívül egy antifónával. A zoltároknak két összeállításuk van: az egyik a soros a másik a kiegészítő. Aki csak egy imaórát mond, a soros zoltárokat veszi, aki viszont többet, az az egyik imaórában a sorosakat használja, a többiben pedig a kiegészítő zoltárok közül a napszaknak megfelelőt. Ezután kerül sor a *rövid olvasmányra* és a *párversre*. Az imaórát végül lezárja a könyörgés, majd a felhívás: „Mondjunk áldást az Úrnak!”, amelyre a közösség így felel: „Istennek legyen hála!”⁴¹

2.2.5. A Befejező imaóra (*Kompletórium*)

„A Befejező imaóra a nap utolsó imádsága, melyet az éjszakai nyugovóra térés előtt kell elvégezni, még akár éjfélt után is.”⁴² Gyökerei abban a szerzetesi szokásban rejlenek, hogy mielőtt nyugovóra tértek, elmondtak még egy éjszakai magánimát. Ez később az imaórák külön hórájává vált.⁴³

A Befejező imaóra úgy kezdődik, mint a többi imaóra: *bevezetéssel*, majd – az esetleges lelkiismeret-vizsgálat után – *himnusszal*. Az évközi időben két himnusz közül lehet választani, azon kívül az ezekből előírtat kell venni, míg a húsvéti időre külön himnusz van. Ezt követi egy vagy két *zoltár*, saját antifónákkal (a húsvéti időben csak egyel). A zoltározás után *rövid olvasmány* következik, és hozzá csatlakozik a *rövid válaszos ének*, amely gyakorlatilag az egész egyházi évben ugyanaz („Uram, kezdedbe ajánlom lelkemet...”), csak a szent háromnapon és húsvét nyolcadában más, illetve a húsvéti időben allelujával egészül ki. Ezután mondják el antifónájával a „Bocsásd el most” („Nunc dimittis”) kezdetű *evangéliumi kantikumot*. Az imaóra *zárókönyörgéssel*,

40 Vö. uo. 74–75.

41 Vö. uo. 79–83.

42 Vö. uo. 84.

43 Vö. MICHAEL KUNZLER: i. m. 442.

áldással, végül a Boldogságos Szűz Mária egyik antifónájával fejeződik be, amely a húsvéti időn kívül szabadon választható.⁴⁴

2.3. A heiligenkreuzi breviárium

2.3.1. Az egész zsolozsma bevezetése (Introductio Officii) és a Vigília (Vigiliae)

Ákár a római, a heiligenkreuzi rítus is *Imádságra hívással (Invitatorium)* vezeti be a zsolozsmát. Egyben ezzel fejeződik be az előző napi Completoriummal beállót szilencium⁴⁵, és ekkor nyílnak meg valóban újra az ajkak. Az Invitatorium klasszikus formája megtalálható Benedek Regulájában.⁴⁶ A heiligenkreuzi zsolozsmában a bevezető vers háromszor hangzik el egymás után, az előimádkozó és a kórus párbeszédéként. Hasonló formájú a zoltár és az antifóna előadása: előbbit az előénekes, utóbbit a kórus mondja, minden második ismétléskor azonban az antifónának csak a második felét veszik. Itt is lehetőség van a 94. helyett a 99., 66., 23. zoltár használatára.⁴⁷

Következik a Vigiliae, mely a római szertartásrendtől több pontban eltér, és a benedeki Regulában leírt szerkezetet követi. E szerint az *Imádságra hívást* nem is választja el a Vigiliae-tól, hanem abba beleépíti. Így természetesen nincs külön bevezetése. A *himnusz* után három ún. *nokturnus (nocturnus)* következik. Az első és a második nokturnusban három-három *zoltár* vagy *zoltárrész* van, mindegyik saját antifónával. A zoltárokat a pap testvérek intonálják, hierarchikus sorrendben. Az egyes nokturnusok zoltározásai után az *átvezető vers (versus cum responso)* következik, melynek versét az előimádkozó mondja. Ezután kerül sor az *olvasmány (lectio)* felolvasására, melyet *áldás (benedictio lectoris)* előz meg: azt a felolvasó kéri, és az apát adja meg. Az *olvasmányok* sorrendje, a római szertartáshoz hasonlóan, először szentírási (lectio Sacra Scripturae), a második pedig szemelvény az egyházatyák vagy egyházi írók műveiből, vagy a szenttel kapcsolatos olvasmány (lectio de auctoribus ecclesiasticis, lectio hagiographica).⁴⁸ A felolvasást az előénekes végzi. Az olvasmányokat a római szertartáshoz hasonlóan *válaszos ének (responsorio)* követi, melyet a kántor énekel elő. Megjegyezzük, hogy ez az ének formailag a római rítus Reggeli és Esti dicséretével mutat hasonlóságot, ugyanis tartalmaz rövid doxológiát. (Ugyanakkor a római breviárium Olvasmányos imaórájának válaszos énekeke ezt nem foglalja magába.) A harmadik nokturnusban jönnek sorra a *kantikumok*, de már csak egy antifónával, melyet az első kantikum előtt

44 Vö. Általános rendelkezések az imaórák liturgiájáról. 85–92.

45 Vö. *Szent Benedek Regulája*. 42,8.

46 Vö. *Szent Benedek Regulája*. 9,1–3.

47 Vö. *Institutio generalis de Liturgia Horarum*. 15–16.

48 Vö. Általános rendelkezések az imaórák liturgiájáról. 64.

és az utolsó után mondanak el, akárcsak a római szertartásban. Majd következik a „*Téged, Isten, dicsérünk*” (*Te Deum*) himnusz, amit az apát intonál. Szintén ő olvassa fel ezután az *evangéliumi szakaszt*, amelynek bevezető része megegyezik a szentmise evangéliumának bevezetésével, befejezésekor azonban nincs külön felhívás, hanem a közösség „Ámen”-nel felel. Ekkor még egy himnusz következik, a „*Téged illet a dicséret*” (*Te decet laus*) az apát intonálásával, amit a kántor folytat, végül a közösség fejez be. Az apát által elmondott *könyörgéssel (oratio)*, majd az *áldással (benedictio)* és római zsolozsmában már ismertetett *befejezéssel* ér véget a Vigiliae.⁴⁹ A harmadik noktornus szinte teljes mértékben megegyezik a Regulában lévő renddel (azzal az eltéréssel, hogy Benedek a három kantikum után még további újszövetségi olvasmányokat ír elő).⁵⁰ Az első kettő noktornusnál pedig csupán a zoltárok és az olvasmányok számában van eltérés.⁵¹

A hagyományoknak megfelelően a heiligenkreuzi breviárium a *köznapon és emléknapokon* végzett Olvasmányos imaórát is Vigiliae-nek nevezi. Ez gyakorlatilag teljesen megegyezik a fent ismertetettel, de a *harmadik noktornus elmarad*, így a második olvasmány válaszos énekét az előimádkozó által mondott *könyörgés* és az előénekes vezette *befejezés* követi. Jellegzetes továbbá a válaszos ének és a könyörgés között énekelt ún. *kislitánia (parva litania)*, azaz a „Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison”⁵² amely a többi kis imaórában is vissza fog térni. Különösen ez utóbbi, de alapjaiban a két noktornus is – mint fentebb már említettük – követi a Regula előírásait.⁵³

Megjegyezzük, hogy a heiligenkreuzi zsolozsmáskönyv nem tartalmazza a hétköznapi Vigília olvasmányait és válaszos énekeit, azokat külön *olvasmányos könyvből* veszik. Ugyancsak ezek azok a részei a kórusimának, melyek *német nyelven* hangzanak el.

2.3.2. A Reggeli és Esti dicséret (*Laudes matutinae és Vesperae*)

Míg a Vigiliae-ben megfigyelhettük benedeki hagyomány továbbélését, a két fő imaórában inkább a zsinati megújulás jeleivel találkozhatunk.

Az imaórák a rómaival egyező *bevezetéssel (introductio)* kezdődnek, ám a párvers végén a gyöbőjti időn kívül sincs alleluja.⁵⁴

Benedek Regulájában a *himnusz (hymnus)* a responzóriumot követi,⁵⁵ a megreformált

49 Vö. Institutio generalis de Liturgia Horarum. 16–17.

50 Vö. *Szent Benedek Regulája*. 11,6–10.

51 Vö. uo. 11,2–5.

52 Vö. Institutio generalis de Liturgia Horarum. 17.

53 Vö. *Szent Benedek Regulája*. 9,1–11.

54 Vö. Institutio generalis de Liturgia Horarum. 17.

55 Vö. *Szent Benedek Regulája*. 12,12; 17,8.

liturgiában azonban már az imaóra elejére került.⁵⁶ Az évközi idő himnusz-sorozata azonos a rómaival, és a két zoltárhétnek megfelelően az első sorozatot az első, a második sorozatot a második héten használja.⁵⁷ A himnuszt a kántor intonálja, majd a két kar felváltva éneklie az egyes versszakokat, végül a doxológiát lezáró ámen-t valamennyien éneklie.

A *zoltározás (psalmodia)* tekintetében három-három zoltár illetve egy-egy kantum hangzik el. A *Laudes matutinae* ószövetségi éneke előtt két hajnali jellegű zoltár áll, majd egy dicsérő zoltár következik. A *Vesperae*-ben egymás után három zoltárt vagy zoltárrészt mondanak a kantum előtt.⁵⁸ A zoltárokat keretező antifónákat a kántor intonálja, majd az egész közösség folytatja. Az első zoltárt az előénekes kezd, majd a kar folytatja, és felváltva éneklie végig a két kórus. A második zoltár intonálása a másik kar első testvérenek a feladata. A harmadik zoltárt vagy kantumot az előénekes felett álló testvér, a negyediket a másik kar második testvére kezd.

Következik a *rövid olvasmány (lectio brevis)*. Itt is a római rítusból történt merítés: a sorozat első két hetét találjuk meg a heiligenkreuzi zsolozsmában. A többi – a már említett ószövetségi kantumokhoz hasonlóan – kimarad.⁵⁹ Az olvasmányt az előimádkozó olvassa fel.

A *rövid válaszos ének (responsorium breve)* fölépítése azonos a rómaiéval, de doxológiája nincs, a megismétlés csak a fővers második versére vonatkozik.⁶⁰ (Így hasonlít a római Olvasmányos imaóra válaszos énekének formájára.) Előéneklése az „invitatorium” feladata. Főünnepek, advent, nagybőjt és húsvét vasárnapjának első Esti dicséretén *hosszabb* szövegű *válaszos éneket (responsorium magnum)* vesznek, melynek szerkezete az előbbivel megegyezik, előadója pedig a szköla.

Az *evangéliumi kantum (canticum)* ünnepélyessége úgy jelenik meg, hogy énekelte zsolozsma esetén a kantumot díszes tónusban éneklie. Intonálása a kántorra tartozik.

A Benedictust, illetve a Magnificatot követik a *fohászok (preces)*.⁶¹ Jellemzőbb azonban a rövidebb, ugyanakkor több kérésből álló, litánia-szerű közbenjáró imádságok

56 Vö. *Institutio generalis de Liturgia Horarum*. 16.

57 Vö. *Officium Divinum. Ad normam institutionis de Liturgia Horarum pro monasteriis Ordinis Cisterciensis, a Congregatione Pro Cultu Divino die 27 novembris 1974 approbatae, dispositum Liturgia Horarum. Ordinis Cisterciensis. Psalterium. Per duas hebdomadas distributum*. Abbatie ad S. Crucem in Austria, 2006, 43–599. (A továbbiakban: *Liturgia Horarum. Ordinis Cisterciensis. Psalterium. Per duas hebdomadas distributum*.)

58 Vö. *Institutio generalis de Liturgia Horarum*. 17–18.

59 Vö. *Liturgia Horarum. Ordinis Cisterciensis. Psalterium. Per duas hebdomadas distributum*. 51–608.

60 Vö. uo. 52.

61 Vö. *Institutio generalis de Liturgia Horarum*. 17.

használata, amire a kórus a „Kyrie eleison” fohással válaszol.⁶² Ez – mint korábban láttuk – lehetséges a római zsolozsma Esti dicséretében is.

Az ezután következő *Mi Atyánk (Pater noster)* elmondását Szent Benedek is elrendeli a Regulában: „A reggeli dicséret és a vesperás ünneplése soha ne múljk el anélkül, hogy az előljáró a végén mindnyájuk hallatára teljesen el ne mondaná az Úr imádságát, a Miatyánkot.” Elmondása tehát a monasztikus közösségben az előljáróra (apát) vonatkozik, mindannyian – szintén a Regula szerint – csak az utolsó sorát mondják: „De szabadíts meg a gonosztól.”⁶³

Az Úr imádságát követi az előimádkozó vezette *zárókönyörgés (oratio conclusiva)*, majd eléneklik *Szűz Mária záróantifónáinak (antiphona Beata Maria Virginis)* egyikét. A Laudes matutinaeiben ez a „Sub tuum praesidium” („Oltalmad alá futunk”), kivéve a nagyhéten, amikor is a „Virgo Virginum praeclara”.⁶⁴ A Vesperaeiben a liturgikus időtől függően változik az antifóna. Advent első vasárnapjának első Esti dicséretétől Urunk Bemutatásáig az „Alma Redemptoris Mater” („Áldunk, Megváltónk Anyja”), majd hamvazószerdáig az „Ave Regina caelorum” („Áldott szép Úrnők a mennyben”). A nagybőjti időben a „Sancta Maria, succure miseris”, a nagyhéten a „Sancta Mater, istud agas”, a húsvéti időben a „Regina caeli laetare” („Égi Királynő örvendezz”). Pünkösöd utáni hétfőtől augusztus 14-ig újra a „Sancta Maria, succure miseris”, végül Szűz Mária mennybevétele első Esti dicséretétől ismét az „Ave Regina caelorum”.⁶⁵ Az antifónákat a kántor intonálja.

A heiligenkreuzi zsolozsmában a közösségi élet sajátosságai miatt nincs áldás a Laudes matutinae és az Vesperae végén. A *befejezést (Benedicamus Domino)* az előénekes énekli: „Mondjunk áldást az Úrnak”, mire a kórus felel: „Istennek legyen hála!”⁶⁶

Benedek Reguláját tekintve a fő imaórák közül csupán a Vesperae négy zsolotárát és az azt követő olvasmányt, illetve rezponzóriumot találjuk meg ebben a sorrendben a mai heiligenkreuzi liturgiában.⁶⁷

2.3.3. A Napközi imaóra (*Horae minores*)

A heiligenkreuzi napközi imaórák szerkezetileg teljes egészében megegyeznek a Regulában foglalt renddel: „[bevezető] vers, az illető imaóra himnusza, három-három

62 Vö. *Liturgia Horarum. Ordinis Cisterciensis*. 1786–1791.

63 Vö. *Szent Benedek Regulája*. 13,12–14.

64 Vö. *Liturgia Horarum. Ordinis Cisterciensis. Psaltrium. Per duas hebdomadas distributum*. 15–16.

65 Vö. uo. 35–39.

66 Vö. *Institutio generalis de Liturgia Horarum*. 18.

67 Vö. *Szent Benedek Regulája*. 13,1–14; 17,7–8.

zsoltár, olvasmány, vers, Kyrie eleison és a befejező könyörgés”.⁶⁸ Tulajdonképpen a római rítusban is hasonló felépítéssel találkoztunk, jelentős eltérést csak a *zsoltárelosztásában* figyelhetünk meg. A heiligenkreuzi zsolozsmában az első és a második zsoltárhét vasárnapján mindhárom imaórának saját zsoltárai vannak. A többi napon csak a Sexta rendelkezik saját zsoltárokkal, a Tertia és a Nona zsoltárait az adott hét vasárnapjának megfelelő órájából veszik. A három-három zsoltárnak mindenkor csak egy *antifónája* van, valamennyi imaórának saját. Észrevehetjük, hogy a köznapon és emléknapon végzett Vigiliae után itt is megjelenik a *kislitánia*.⁶⁹ Az egyes részek végzése megegyezik a Reggeli és az Esti dicséretben ismertetekkel, azzal a kivétellel, hogy a Napközi imaórák befejezését az előimádkozó mondja.

2.3.4. A Befejező imaóra (Completorium)

A nap utolsó imaórájánál, a Completoriumnál is több egyezést találunk a Regulában leírtakkal. A *bevezetést* szokás szerint a *himnusz* követi. A rómaihoz hasonlóan itt is három himnusz lehetséges: évközi időben az első páratlan, a második páros zsoltárhetekken, egyéb időben az előírások szerint, míg a harmadik a húsvéti időben.⁷⁰ A *zsoltározásban* minden nap a 4., 91. (90.) és a 134. (133.) zsoltár kerül sorra⁷¹, egyetlen antifónával. A *rövid olvasmány* utáni *válaszos éneket* és az *evangéliumi kantikumot* csak főünnepen, valamint advent, nagyböjt és húsvét vasárnapjain éneklük, a többi napokon *párvers* van, a *Nunc dimittis* (Bocsásd el most⁷²) pedig elmarad. Ebben észrevehetjük a regulai és a helyi hagyományt: előbbi ugyanis egyáltalán nem említi Simeon hálaénekét⁷³, utóbbi pedig, ahogyan azt a Vesperae válaszos énekénél láttuk, bizonyos ünnepeket jobban kiemel. A *kislitániát* itt is éneklük a könyörgés előtt, ezt követi egész évben a *Salve Regina* (Üdvözlégy, Úrnőnk) kezdetű Mária antifóna, ami után az apát *áldást* ad.⁷⁴ A különböző részek végzése itt is egyező a Reggeli és az Esti dicséretben leírtakkal.

68 Vö. *Szent Benedek Regulája*. 17,2–6.

69 Vö. *Institutio generalis de Liturgia Horarum*. 18.

70 Vö. *Liturgia Horarum. Ordinis Cisterciensis. Psalterium. Per duas hebdomadas distributum*. 617–623.

71 Vö. *Szent Benedek Regulája*. 18,19. A római zsolozsma ezeket a zsoltárokat a vasárnap és főünnep két Befejező imaórájában használja, vö. 10–11. Melléklet.

72 Pontosabb fordításban: „Most bocsátd el”.

73 Vö. *Szent Benedek Regulája*. 17,9–10.

74 Vö. *Institutio generalis de Liturgia Horarum*. 19.

2.4. A két breviárium összehasonlítása

Miután ismertettük a két breviáriumot, röviden rámutatunk a kettő közötti fontosabb eltérésekre. Mindenekelőtt kiemeljük a *zsoltaárhetek számának* különbségét: a rómaiakban négy, a heiligenkreuziban kettő. Ennél fogva az Olvasmányos imaóra (Vigiliae) *zsoltaárainak*, illetve *zsoltaárrészeinek száma* a római háromhoz képest hat. Egy-egy zsoltaárral több van a heiligenkreuzi Reggeli és Esti dicséretben is a rómaihoz képest. A Napközi imaórákban a számokat tekintve nincs eltérés. A Befejező imaórában a heiligenkreuzi minden nap ugyanazt a három zsoltaárt mondja, amelyet a római a vasárnap és főünnep I. és II. Esti dicsérete utáni imaórákban használ. Természetesen ezzel a különbözőséggel együtt jár a zsoltaárok elosztásának különbözősége is, amint az a mellékelt táblázatokból kiolvasható.

A továbbiakban csak apróbb különbségekről beszélhetünk:

- Valamennyi imaóránál a *bevezetés* eltérése: a „Nyisd meg, Uram, ajkamat” háromszori mondása a római egyhez képest; az Alleluja állandó hiánya az „Istenem jöjj segítségemre” dialógus végén.

- Heiligenkreuzban az előjárói áldás a Vigiliae olvasmányainak felolvasása előtt.

- A *(rövid) válaszos énekek* formája pont ellenkező a két liturgiában: a heiligenkreuzi Vigiliae-ban használt a római Laudesben és Vesperásban lévőre hasonlít, míg a heiligenkreuzi Laudes matutinae és Vesperae rövid válaszos éneke a római Olvasmányos imaóra válaszos énekével mutat egyezést.

- A vasárnap, főünnepen és ünnepen végzett Vigiliában az *evangélium* és a *Te Deum* helyének megcserélése, valamint Heiligenkreuzban a *Te decet laus* betoldása.

- A heiligenkreuzi Completoriumban az *evangéliumi kanticum* ritkább használata, amelynek hiányában a *rövid válaszos ének* helyett is csak *párvers* van.

- A kis imaórákban a párvers és a zárókönyörgés között mondott kislitánia, a „Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison”. Ez a római liturgiában nincs meg.

- Heiligenkreuzban a *Mária-antifónák* használata a Laudes matutinae-ben és a Vesperae-ben (köztük három olyan is, amelyet a római liturgia nem ismer), valamint a Completoriumban egyedül a *Salve Regina* éneklése.

- *Előjárói áldás* a vasárnapi, főünnepi és ünnepi Vigiliae, valamint a Completorium végén van, míg a római szertartásban a Reggeli és az Esti dicséretben.

Látható, hogy az eltérések, különbségek száma viszonylag sok, a zsolozsma csaknem minden részében találunk valamennyit. Ezzel együtt azonban érzékelhető az is, az egyezések sokkal nagyobbak, mint a különbségek. Tehát a két zsolozsma alapvetően ugyanazzal a formával rendelkezik: eléggé egyformák ahhoz, hogy egyik se tűnjön idegennek a másikhoz képest, de eléggé különbözők is annyiban, hogy megérezhetjük a két hagyomány, a „monasztikus” és a „székesegyházi” sajátosságait.

2.5. Gyakorlati megjegyzések a heiligenkreuzi kórusimához

A két breviárium és összehasonlítása után néhány gyakorlati megjegyzést teszünk a heiligenkreuzi zsolozsma közös végzéséről, részben a zsinati megújulás tükrében.

2.5.1. Az időpontok

A Sacrosanctum Concilium kijelenti, hogy az egyes imaórák végzése, „amennyire lehetséges, feleljenek meg a tényleges időpontoknak” (SC 88). A heiligenkreuzi közösség ez alapján a következő rend szerint imádkozza a órákat:

- 5:15 Vigiliae
- 6:00 Laudes matutinae
- 12:00 Tertia, Sexta
- 12:55 Nona
- 18:00 Vesperae
- 19:50 Completorium

Megállapíthatjuk, hogy a Délelőtti imaórát kivéve a órákat a jellegüknek leginkább alkalmas időpontban végzik.

2.5.2. A liturgikus mozgások

Az Általános rendelkezésekben megtalálhatjuk a közös zsolozsmázás rendjét, amelynek lényeges részeit vizsgálatunk folyamán már ismertettünk. Szólni kell még az imaórák alatti liturgikus mozgásokról. A római szertartás szerint valamennyien állnak az Imádságra hívás és az egyes imaórák bevezető versei alatt, a himnuszok, az evangéliumi kanticum, a fohászok, az Úr imája és a zárókönyörgés alatt. Az olvasmányokat – az evangélium kivételével – ülve hallgatják. A zsolozsmázás alatti mozgások a helyi szokás szerint történnek. Keresztet vetnek magukra az imaórák bevezető versére, illetve az evangéliumi kanticumok kezdetén. Végül pedig mindenki kereszttel jelöli meg az ajkát az Imádságra hívás kezdetén.⁷⁵

A heiligenkreuzi kórusimában legjellemzőbb az állás. A Vigiliae-n csak az első és második noktornus első és harmadik zsolttára – a második verstől a doxológia előtti utolsó vers első feléig – és olvasmányai alatt, illetve az azt követő válaszos ének doxológiájáig ülnek. Ebben is találkozhatunk a benedeki rend továbbélésével: a Regula szerint is a Vigiliae olvasmányai alatt üljenek, majd a „Dicsőségre” álljanak fel.⁷⁶ Ülnek továbbá – az előbbieket szerint – a Laudes matutinae második és negyedik, valamint a Vesperae

75 Vö. Általános rendelkezések az imaórák liturgiájáról. 263–266.

76 Vö. *Szent Benedek Regulája*. 9,5–7; 11,2–3, 9

első és harmadik zsoltára alatt. Tehát a kantikumok alatt mindig állnak. Keresztet csak az imaórák kezdetekor vetnek magukra, a bevezető vers előtt. A doxológiákra, a fohászokra és a könyörgésekre mindig mélyen meghajolnak, utóbbi kettőre adventben és nagybőjtben letérdelnek.⁷⁷

A Regula foglalkozik még a zsolozsmával kapcsolatos magatartással, illetve a tisztelettel viselkedéssel az imádságban. Ezekből három szabályt emelünk ki: a késve érkezőkről, az imateremben hibázókról, valamint a zsolozsmába beiktatott csendes imáról. Az első kettő vétséget elkövetőnek „méltó elégtételt” kell adnia Istennek. Elkésésnek számít Benedeknél a vigíliára 94. zsoltár, a többi imaórán az első zsoltár doxológiája után érkezni. A későnek az utolsó, vagy az apát által kijelölt helyre kellett állnia, és az istenszolgálat végén nyilvános elégtétellel vezekelnie.⁷⁸ Heiligenkreuzban – a megújított liturgiának megfelelően – a következőképpen alkalmazzák ezt a szabályt: a zsolozsmára a bevezetés után, de még a zsoltározás előtt érkezőnek a stallumok elején megállva, mély meghajlással meg kell érintenie a földet. Ezután beállhat saját helyére a többiek közé. A himnusz végén a stallumokat feltöltik. Akik tehát még többet késnek, már csak az utolsó helyet foglalhatják el, miután a stallumok előtt egy Ave Maria-t magukban elimádkoztak, majd a földet megérintették. Ugyanez a földet érintő meghajlás az elégtétele annak, aki a zsolozsmázásban hibázik.⁷⁹ Benedek ezzel kapcsolatban csupán annyit említ, hogy a hibát ejtő még ott, valamennyiük előtt elégtétellel alázza meg magát, a nagyobb büntetés elkerülése végett.⁸⁰

Benedek Regulájának „A tisztelettel viselkedés az imádságban” fejezetében előírja, hogy zsolozsmában mindenképpen legyen beiktatva rövid csöndes imádság, az apát jelzésére.⁸¹ Ilyen van a heiligenkreuzi kórusimában a Vigiliae és a Tertia előtt, továbbá a Nona és Completorium után.

2.5.3. Az éneklés

A liturgikus konstitúció a zsolozsma kapcsán megjegyzi, hogy „amennyiben megvalósítható, a zsolozsmát kórusban és közösségben lehetőleg énekeljék” (SC 99). Az Általános rendelkezések elsősorban a vásár- és ünnepnapokat nevezi meg a zsolozsma éneklésére, az imaórák közül pedig kiemelendő a Reggeli és Esti dicséret. Továbbá ajánlatos a „fokozatos ünneplés elve”, amely kimondja, hogy „több fokozat is lehet a

77 Vö. *Rituale Cisterciensis ex Libro Usuum Definitionibus Ordinis et Caeremoniali Episcoporum Collectum* Lirinae ex typographia M. Bernardi, h. n., 1899, 7,7–11.

78 Vö. *Szent Benedek Regulája*. 43,4–6, 10.

79 *Rituale Cisterciensis*. 7,9.

80 Vö. *Szent Benedek Regulája*. 45,1.

81 Vö. uo. 20,5.

teljes egészében énekelt és csak mondott zsolozsmázás között”. Ez a módszer igen nagy változatosságra ad lehetőséget.⁸² Az elsődlegesen éneklésre szánt részek „a liturgikus ünneplés eredeti rendeltetéséből” adódnak. Különösen is a zsolotárók tartoznak ide, mert nagyon szoros a kapcsolatuk a zenével. Azonban ezek műfaja szerint is lehet változtatni olvasás vagy éneklés között, hogy az ünneplés „mindig természetes és igaz”

legyen. Ajánlatos még énekelni a himnuszt és a válaszos énekeket, valamint főleg a latin zsolozsmában a közösség vezetőjére tartozó szövegeket”.⁸³

Ezeket figyelembe véve a heiligenkreuzi közösségben mindig éneklük, de legalábbis recitálják a zsolozsmát. A következő táblázat jól mutatja a fokozatosság elvének megvalósulását liturgiájukban. Hozzáteszük, hogy recitálás esetén is éneklük a himnuszt, valamint a Laudes matutinae befejező dialógusát, továbbá főünnepeken a második noktornusig recitálják, utána éneklük a Vigiliae-t.

	VIGILIAE	LAUDES MATUTINAE	HORAE MINORES	VESPERAE	COMPLETORIUM
KÖZNAP, EMLÉKNAP	recitálva	recitálva	recitálva	énekelve	énekelve
ÜNNEP	recitálva	recitálva	énekelve	énekelve	énekelve
VASÁRNAP	recitálva	énekelve	énekelve	énekelve	énekelve
FŐÜNNEP	Részben énekelve	énekelve	énekelve	énekelve	énekelve

BEFEJEZÉS

Végigtekintve a római és a heiligenkreuzi ciszterci breviáriumot, megerősíthetjük a bevezetésben mondottakat, miszerint a kiválasztott rítus nem különbözik alapvetően a rómaintól, csak kisebb, de mégis feltűnő eltérései, sajátosságai vannak. Szépen látszottak ezek a vizsgált heiligenkreuzi szertartásban, amely megőrizte ősiségét és monasztikus szellemét, ugyanakkor sikeresen alkalmazkodott a megújított liturgiához. Ismét csak elmondhatjuk, hogy a két zsolozsma különbségeik ellenére egyáltalán nem hat egymással szemben idegenül, ugyanakkor egymás mellett nézve jobban kiviláglik mindkét liturgia gazdagsága, szépsége.

82 Vö. Általános rendelkezések az imaórák liturgiájáról. 271–273.

83 Vö. uo. 277–284.

Mindenképpen elmondhatjuk, hogy liturgikus és egyháztörténelmi szempontból is hatalmas kincs és nyereség a heiligenkreuzi zsolozsma fennmaradása, megőrzése, mindennapos használata.

Megjegyezzük továbbá, hogy elemzésünk kicsiben rámutatott arra, mit is jelent a katolikusság: olyan egység, amelyben remekül megférnek egymás mellett a legkisebb és legnagyobb területen meglévő szokások, hagyományok, formák.

Vizsgálódásunknak terjedelmi okokból nem volt lehetősége bővebb összehasonlításra. Érdekes lehetne a továbbiakban megvizsgálni a két zsolozsma teljes egészét a liturgikus év tükrében. Hasonlóan feldolgozható lenne a heiligenkreuzi breviárium más ciszterci, vagy egyéb közösség rítusával való összehasonlítása. A téma tehát messze nincs kimerítve.

Végül ezúton is szeretném megköszönni a heiligenkreuzi ciszterci közösségnek önzetlen segítségét dolgozatom elkészítésében, valamint Stanislav Brožkanak kutatási anyagainak megosztását.

Ipacs Bence
Győri Hittudományi Főiskola

MELLÉKLETEK

1. melléklet

A reggeli dicséret zsolotárainak elosztása a római szertarásrend szerint

	I. zsolotárhét	II. zsolotárhét	III. zsolotárhét	IV. zsolotárhét
Vasárnap	63 (62),2-9 Dán 3,57-88.56 149	118 (117) Dán 3,52-57 150	93 (92) Dán 3,57-88.56 148	118 (117) Dán 3,52-57 150
Hétfő	5,2-10.12-13 1Krón 29,10-13 29 (28)	42 (41) Sir 36,1-7.13-16 19 (18)A,2-7	84 (83) Iz 2,2-5 96 (95)	90 (89) Iz 42,10-16d 135 (134),1-12
Kedd	24 (23) Tób 13,1-10 33 (32)	43 (42) Iz 38,10-14.17-20 65 (64)	85 (84) Iz 26,1-4.7-9.12 67 (66)	101 (100) Dán 3,26-27a.29.34-41 144 (143),1-10
Szerda	36 (35) Jud 16,2-3.15-19 47 (46)	77 (76) 1 Sám 2,1-10 97 (96)	86 (85) Iz 33,13-15c.16 98 (97)	108 (107) Iz 61,1-62,5 146 (145)
Csütörtök	57 (56) Jer 31,10-14 48 (47)	80 (79) Iz 12,1-6 81 (80)	87 (86) Iz 40,10-17 99 (98)	143 (142),1-11 Iz 66,10-14b 147 (146),1-11
Péntek	51 (50) Iz 45,15-26 100 (99)	51 (50) Hab 3,2-4.13a.15-19 147,12-20	51 (50) Jer 14,17b-21 100 (99)	51 (50) Tób 13,8-11.13-14b.15-16b 147,12-20
Szombat	119 (118),145-152 Kiv 15,1-4a.8-13.17-18 117 (116)	92 (91) MTörv 32,1-12 8	119 (118),145-152 Bölcs 9,1-6.9-11 117 (116)	92 (91) Ez 36,24-28 8

2. melléklet

A reggeli dicséret zsolotárainak elosztása a ciszterci heiligenkreuzi szertartásrend szerint

Vasárnap	I	93 (92)	63 (62)	Dán 3,57-88.56	150
	II	47 (46)	30 (29)	Dán 3,52-57	148
Hétfő	I	97 (96)	5	1Krón 29,10-13	29 (28)
	II	99 (98)	36 (35)	Sir 36,1-7.13-16	96 (95)
Kedd	I	42 (41)	43 (42)	Tób 13,1-10	33 (32)
	II	19 (18)A,2-7	57 (56)	Iz 38,10-14.17-20	135 (134)
Szerda	I	67 (66)	64 (63)	Jud 16,1-2a.13-16	65 (64)
	II	81 (80)	84 (83)	1Sám 2,1-10	98 (97)
Csütörtök	I	101 (100)	88 (87)	Jer 31,10-14	146 (145)
	II	8	90 (89)	Iz 12,1-6	147,12-20
Péntek	I	85 (84)	51 (50)	Iz 45,15-26	117 (116)
	II	76 (75)	51 (50)	Hab 3,2-4.13a.15-19	100 (99)
Szombat	I	108 (107)	143 (142)	Kiv 15,1-4a.8-13.17-18	147 (146),1-11
	II	92 (91)	80 (79)	MTörv 32,1-12	149

3. melléklet

Az esti dicséret zsolotárainak elosztása a római szertarásrend szerint

	I. zsolotárhét	II. zsolotárhét	III. zsolotárhét	IV. zsolotárhét
Vasárnap I. Esti dicsérete	141 (140),1-9 142 (141) Fil 2,6-11	119 (118),105-112 16 (15) Fil 2,6-11	113 (112) 116 (115),10-19 Fil 2,6-11	122 (121) 130 (129) Fil 2,6-11
Vasárnap II. Esti dicsérete	110 (109),1-5.7 114 (113A) Jel 19,1-7	110 (109),1-5.7 115 (113B) Jel 19,1-7	110 (109),1-5.7 111 (110) Jel 19,1-7	110 (109),1-5.7 112 (111) Jel 19,1-7
<i>Nagyböjtben</i>	<i>IPét 2,21-24</i>	<i>IPét 2,21-24</i>	<i>IPét 2,21-24</i>	<i>IPét 2,21-24</i>
Hétfő	11 (10) 15 (14) Ef 1,3-10	45 (44),2-10 45 (44),11-18 Ef 1,3-10	123 (122) 124 (123) Ef 1,3-10	136 (135),1-9 136 (135),10-26 Ef 1,3-10
Kedd	20 (19) 21 (20),2-8.14 Jel 4,11; 5,9.10.12	49 (48),2-13 49 (48),14-21 Jel 4,11; 5,9.10.12	125 (124) 131 (130) Jel 4,11; 5,9.10.12	137 (136),1-6 138 (137) Jel 4,11; 5,9.10.12
Szerda	27 (26),1-6 27 (26),7-14 Kol 1,12-20	62 (61) 67 (66) Kol 1,12-20	126 (125) 127 (126) Kol 1,12-20	139 (138),1-12 139 (138),13-18.23-24 Kol 1,12-20
Csütörtök	30 (29) 32 (31) Jel 11,17-18; 12,10b-12a	72 (71),1-11 72 (71),12-19 Jel 11,17-18; 12,10b-12a	132 (131),1-10 132 (131),11-18 Jel 11,17-18; 12,10b-12a	144 (143),1-8 144 (143),9-15 Jel 11,17-18; 12,10b-12a
Szombat	41 (40) 46 (45) Jel 15,3-4	116 (114),1-9 121 (120) Jel 15,3-4	135 (134),1-12 135 (134),13-21 Jel 15,3-4	145 (144),1-13a 145 (144),13b-21 Jel 15,3-4

4. melléklet

Az esti dicséret zsolotárainak elosztása a ciszterci heiligenkreuzi szertartásrend szerint

Vasárnap I. Esti dicsérete	I II	141 (140) 16 (15)	142 (141) 66 (65),1-12	138 (137) 66 (65),13-20	Fil 2,6-11
Vasárnap II. Esti dicsérete	I II	110 (109)	111 (110) 114 (113A)	113 (112) 115 (113B)	Jel 19,1-7 ⁸⁴ 1Pét 2,21-24 ⁸⁵
Hétfő	I II	119 (118),105-112 13 (12)	86 (85),1-10 48 (47)	86 (85),11-17 15 (14)	Ef 1,3-10
Kedd	I II	130 (129) 132 (131)	41 (40) 144 (143),1-8	137 (136) 144 (143),9-15	Jel 4,11; 5,9.10.12
Szerda	I II	72 (71),1-11 27 (26),1-6	72 (71),12-19 27 (26),7-14	61 (60) 140 (139)	Kol 1,12-20
Csütörtök	I II	34 (33),2-11 139 (138),1-12	34 (33),12-23 139 (138),13-24	32 (31) 46 (45)	Jel 11,17-18; 12,10b-12a
Péntek	I II	116 (114),1-9 112 (111)	116 (115),10-19 145 (144),1-13a	62 (61) 145 (144),13b-20	Jel 15,3-4

84 Nagyböjti időn kívül.

85 Nagyböjti időben.

5. melléklet

Az olvashmányos imaóra zsolttárainak elosztása a római szertarásrend szerint

	I. zsolttárhét	II. zsolttárhét	III. zsolttárhét	IV. zsolttárhét
Vasárnap	1	104 (103),1-12	145 (144),1-9	24 (23)
	2	104 (103),13-23	145 (144),10-13a	66 (65),1-12
	3	104 (103),24-35	145 (144),13b-21	66 (65),13-20
Hétfő	6	31 (30),2-9	50 (49),1-6	73 (72),1-12
	9 (9A),2-11	31 (30),10-17	50 (49),7-15	73 (72),13-22
	9 (9A),12-21	31 (30),20-25	50 (49),16-23	73 (72),23-28
Kedd	10 (9B),1-11	37 (36),1-11	68 (67),2-11	102 (101),2-12
	10 (9B),12-18	37 (36),12-29	68 (67),12-24	102 (101),13-23
	12 (11)	37 (36),30-40	68 (67),25-36	102 (101),24-29
Szerda	18 (17),2-7	39 (38),2-7	89 (88),2-19	103 (102),1-7
	18 (17),8-20	39 (38),8-14	89 (88),20-30	103 (102),8-16
	18 (17),21-30	52 (51)	89 (88),31-38	103 (102),17-22
Csütörtök	18 (17),31-35	44 (43),2-9	89 (88),39-46	44 (43),2-9
	18 (17),36-46	44 (43),10-17	89 (88),47-53	44 (43),10-17
	18 (17),47-51	44 (43),18-27	90 (89)	44 (43),18-27
Péntek	35 (34),1-2.3b.9-12	38 (37),2-5	69 (68),2-13	55 (54),2-9 ⁸⁶
	35 (34),13-16	38 (37),6-13	69 (68),14-22	55 (54),10-15
	35 (34),17-19.22-23.27-28	38 (37),14-23	69 (68),30-37	55 (54),17-24
Szombat	131 (130) ⁸⁷	136 (135),1-9 ⁸⁸	107 (106),1-16	50 (49),1-6 ⁸⁹
	132 (131),1-10	136 (135),10-15	107 (106),17-32	50 (49),7-15
	132 (131),11-18	136 (135),16-26	107 (106),33-43	50 (49),16-23

86 Adventi, karácsonyi, nagyböjti és húsvéti időben: 78 (77),1-16 – 78 (77),17-31 – 78 (77),32-39

87 Adventi, karácsonyi, nagyböjti és húsvéti időben: 105 (104),1-11 – 105 (104),12-22 – 105 (104),23-45

88 Adventi, karácsonyi, nagyböjti és húsvéti időben: 106 (105),1-18 – 106 (105),19-33 – 106 (105),34-48

89 Adventi, karácsonyi, nagyböjti és húsvéti időben: 78 (77),40-51 – 78 (77),52-64 – 78 (77),65-72

6. melléklet

A vigília zsoltárainak elosztása a ciszterci heiligenkreuzi szertartásrend szerint

	I. zsolthárhét		II. zsolthárhét	
	Az I. nokturnusban	A II. nokturnusban	Az I. nokturnusban	A II. nokturnusban
Vasárnap	1	104 (103),1-12	20 (19)	23 (22)
	2	104 (103),13-23	21 (20)	24 (23)
	3	104 (103),24-35	45 (44)	28 (27)
Hétfő	9 (9A),2-13	11 (10)	58 (57)	105 (104),1-15
	9 (9A),14-21	14 (13)	53 (52)	105 (104),16-22
	10 (9B),1-18	50 (49)	59 (58) 94 (93)	105 (104),23-45
Kedd	7	37 (36),1-11	18 (17),2-16	79 (78)
	75 (74)	37 (36),12-29	18 (17),17-30	77 (76)
	82 (81)	37 (36),30-40	18 (17),31-51	70 (69)
Szerda	78 (77),1-16	78 (77),40-51	68 (67),2-11	83 (82)
	78 (77),17-31	78 (77),52-64	68 (67),12-24	54 (53)
	78 (77),32-39	78 (77),65-72	68 (67),25-36	44 (43) 87 (86)
Csütörtök	52 (51)	26 (25)	89 (88),2-19	39 (38)
	53 (52)	71 (70),1-13	89 (88),20-38	40 (39),2-9
	49 (48)	71 (70),14-24	89 (88),39-53	40 (39),10-18
Péntek	54 (53)	69 (68),2-13	6	35 (34),1-16
	55 (54)	69 (68),14-29	12 (11)	35 (34),17-28
	56 (55)	69 (68),30-37	38 (37)	103 (102)
Szombat	102 (101),2-12	107 (106),1-16	106 (105),1-18	74 (73),1-12
	102 (101),13-29	107 (106),17-32	106 (105),19-33	74 (73),13-23
	109 (108)	107 (106),33-43	106 (105),34-48	60 (59)

7. melléklet

A napközi imaóra zsolotárainak elosztása a római szertarásrend szerint

	I. zsolotárhét	II. zsolotárhét	III. zsolotárhét	IV. zsolotárhét
Vasárnap	118 (117),1-9 118 (117),10-18 118 (117),19-29	23 (22) 76 (75),2-7 76 (75),8-13	118 (117),1-9 118 (117),10-18 118 (117),19-29	23 (22) 76 (75),2-7 76 (75),8-13
Hétfő	19 (18)B,8-15 7,2-10 7,11-18	119 (118),41-48 40 (39),2-9 40 (39),10-14.17-18	119 (118),89-96 71 (70),1-15 71 (70),16-24	119 (118),129-136 82 (81) 120 (119)
Kedd	119 (118),1-8 13 (12) 14 (13)	119 (118),49-56 53 (52) 54 (53),1-6.8-9	119 (118),97-104 74 (73),1-12 74 (73),13-23	119 (118),137-144 88 (87),2-9 88 (87),10-19
Szerda	119 (118),9-16 17 (16),1-7 17 (16),8-15	119 (118),57-64 55 (54),2-12 55 (54),13-15.17-24	119 (118),105-112 70 (69) 75 (74)	119 (118),145-152 94 (93),1-11 94 (93),12-23
Csütörtök	119 (118),17-24 25 (24),1-14 25 (24),15-22	119 (118),65-72 56 (55), 2-7.9-14 57 (56)	119 (118),113-120 79 (78),1-5.8-11.13 80 (79)	119 (118),153-160 128 (127) 129 (128)
Péntek	119 (118),25-32 26 (25) 28 (27),1-3.6-9	119 (118),73-80 59 (58),2-5.10-11.17-18 60 (59)	22 (21),2-12 22 (21),13-22 22 (21),23-32	119 (118),161-168 133 (132) 140 (139),2,9.13-14
Szombat	119 (118),33-40 34 (33),2-11 34 (33),12-23	119 (118),81-88 61 (60) 64 (63)	119 (118),121-128 34 (33),2-11 34 (33),12-23	119 (118),169-176 45 (44),2-10 45 (44),11-18

8. melléklet

A napközi imaóra kiegészítő zsolotárainak elosztása a római szertarásrend szerint

Délelőtt	Délben	Délután
120 (119)	123 (122)	126 (125)
121 (120)	124 (123)	127 (126)
122 (121)	125 (124)	128 (127)

9. melléklet

A napközi imaóra zsoltárainak elosztása a ciszterci heiligenkreuzi szertartásrend szerint

	I. zsoltárhét			II. zsoltárhét		
	Délelőtt	Délben	Délután	Délelőtt	Délben	Délután
Vasárnap		118 (117),1-9 118 (117),10-18 118 (117),19-29			136 (135),1-9 136 (135),10-15 136 (135),16-26	
Hétfő		19 (18)B,8-15 17 (16),1-9 17 (16),10-15			119 (118),73-80 119 (118),81-88 119 (118),89-96	
Kedd		25 (24),1-7 25 (24),8-13 25 (24),14-22			73 (72),1-12 73 (72),13-20 73 (72),21-28	
Szerda	120 (119) 121 (120) 122 (121)	119 (118),1-8 119 (118),9-16 119 (118),17-24	123 (122) 124 (123) 125 (124)	126 (125) 127 (126) 128 (127)	119 (118),97-104 119 (118),113-120 119 (118),121-128	129 (128) 131 (130) 133 (132)
Csütörtök		119 (118),25-32 119 (118),33-40 119 (118),41-48			119 (118),129-136 119 (118),137-144 119 (118),145-152	
Péntek		22 (21),2-12 ⁹⁰ 22 (21),13-23 22 (21),24-32			31 (30),2-9 ⁹¹ 31 (30),10-19 31 (30),20-25	
Szombat		119 (118),49-56 119 (118),57-64 119 (118),65-72			119 (118),153-160 119 (118),161-168 119 (118),169-176	

90 Főünnepek és ünnepeken zsoltárok az I. Zsoltárhét vasárnapjáról.

91 Főünnepek és ünnepeken zsoltárok a II. Zsoltárhét vasárnapjáról.

10. melléklet

A befejező imaóra zsoltárainak elosztása a római szertartásrend szerint

Vasárnap és főünnepen I. Esti dicséret után	4 134 (133)
Vasárnap és főünnepen I. Esti dicséret után	91 (90)
Hétfő	86 (85)
Kedd	143 (142),1-11
Szerda	31 (30),2-6 130 (129)
Csütörtök	16 (15)
Péntek	88 (87)

11. melléklet

A befejező imaóra zsoltárainak elosztása a ciszterci heiligenkreuzi szertartásrend szerint

Vasárnap és főünnepen I. Esti dicséret után	
Vasárnap és főünnepen II. Esti dicséret után	
Hétfő	
Kedd	
Szerda	
Csütörtök	
Péntek	

IRODALOMJEGYZÉK:

- Biblia. Ószövetségi és újszövetségi Szentírás.* Szent István Társulat, Budapest, 2005.
- BROŽKA, STANISLAV: *Liturgia Horarum Ordinis Cisterciensis 1974.* (kézirat)
- BROŽKA, STANISLAV: *Officium divinum ex decreto sacrosancti oecumenici concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli pp. VI promulgatum. Psalterium per quattuor hebdomadas distributum,* (kézirat)
- DIÓS ISTVÁN (szerk.): *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai.* Szent István Kézikönyvek, 2. Szent István Társulat, Budapest, 2000.
- FRANZEN, AUGUST: *Kis egyháztörténet.* Agapé, Szeged, 1998.
- KING, PETER: *A monachizmus Nyugaton.* Szent István Társulat, Budapest, 2007.
- KUNZLER, MICHAEL: *Az egyház liturgiája.* AMATECA, 10., Agapé, Szeged, 2005.
- Officium Divinum. Ad normam institutionis de Liturgia Horarum pro monasteriis Ordinis Cisterciensis, a Congregatione Pro Cultu Divino die 27 novembris 1974 approbatae, dispositum Liturgia Horarum. Ordinis Cisterciensis, Abbatie ad S. Crucem Ord. Cist.* In Austria, 1978.
- Officium Divinum. Ad normam institutionis de Liturgia Horarum pro monasteriis Ordinis Cisterciensis, a Congregatione Pro Cultu Divino die 27 novembris 1974 approbatae, dispositum Liturgia Horarum. Ordinis Cisterciensis. Psalterium. Per duas hebdomadas distributum.* Abbatie ad S. Crucem in Austria, 2006.
- Rituale Cisterciensis ex Libro Usuum Definitionibus Ordinis et Caeremoniali Episcoporum Collectum.* Lirinae ex typographia M. Bernardi, hn., 1899.
- SÖVEGES DÁVID: *Fejezetek a lelkiség történetéből. Első kötet. Keresztény ókor, romanika, gótika.* Napjaink Teológiája, 6. Bencés Kiadó, Pannonhalma, 2007.
- Szent Benedek Regulája.* Bencés Kiadó, Pannonhalma, 2005.
- A II. Vatikáni egyetemes szent zsinat határozata szerint megújított és VI. Pál pápa tekintélyével kihirdetett Szent Zsolozsma. Az imaórák liturgiája (Liturgia Horarum) a római szertartás szerint. I. kötet, k. n., Budapest, 1991.*
- VOŠICKY, BERNHARD: *Das neue lateinische Cistercienser-Stundenbuch. Sancta Crux 41 (1979/1) 54–58.*
- WALLNER, KARL: *Die Geschichte von Heiligenkreuz. Ein kurzer Blick auf eine fast 900-jährige Geschichte.* In uő. (Hrsg.): *Im Zeichen des Kreuzes. Die Zisterzienser von Heiligenkreuz am Beginn des 21. Jahrhunderts.* Heiligenkreuzer Verlag, Heiligenkreuz im Wienerwald, 2005, 96–100.
- WALLNER, KARL – WASSHUBER, GERHARD: *Stift Heiligenkreuz.* Heiligenkreuzer Verlag, Heiligenkreuz im Wienerwald, 2007.